

Dvojezičnost u ranoj i predškolskoj dobi

Bagić, Anica

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:455127>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Anica Bagić
Dvojezičnost u ranoj i predškolskoj dobi
ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i
obrazovanje

Dvojezičnost u ranoj i predškolskoj dobi
ZAVRŠNI RAD

Predmet: Engleski jezik u predškolskom odgoju

Mentor: dr. sc. Morana Drakulić

Student: Anica Bagić

Matični broj: 0299012511

U Rijeci,
srpanj, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.”

Vlastoručni potpis:

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Babić', is written on a light blue rectangular background.

SAŽETAK

Dvojezičnost je višedimenzionalni fenomen koji unatoč brojnim istraživanjima i dalje nema točnu definiciju. Uz dvojezičnost djece rane i predškolske dobi vezuju se brojni mitovi koji ponajprije proizlaze iz činjenice da šira javnost ne poznaje procese usvajanja materinskog i stranog jezika kod djece, te utjecaj dvojezičnosti na djecu rane i predškolske dobi. Cilj ovog rada bio je utvrditi proces usvajanja materinskog i stranog jezika, vrste dvojezičnosti, način na koji utječe na cjelokupan razvoj djeteta, te prednosti dvojezičnosti u ranoj i predškolskoj dobi. Rezultati dosadašnjih istraživanja su pokazali kako su prednosti dvojezičnosti djece rane i predškolske dobi značajne u području kulturalnog, kognitivnog i komunikacijskog razvoja djece rane i predškolske dobi, te kako je dvojezičnost općenito izrazito korisna u ranoj i predškolskoj dobi.

Glavne riječi: djeca rane i predškolske dobi, dvojezičnost, mitovi o dvojezičnosti, prednosti dvojezičnosti, usvajanje jezika

SUMMARY

Bilingualism is a multidimensional phenomenon, which despite numerous studies, still lacks an accurate definition. The bilingualism of children of early and preschool age is associated with numerous myths that primarily stem from the fact that the general public is not informed on the processes of mother tongue and foreign language acquisition in children, and the impact of bilingualism on children of early and preschool age. The aim of this paper was to determine the process of acquisition of mother tongue and foreign language, types of bilingualism, the way it affects the overall development of the child, and the advantages of bilingualism for children of early and preschool age. The results showed that the benefits of bilingualism on children of early and preschool age are significant in the field of cultural, cognitive, and communicative development, and that bilingualism in general is extremely useful for children of early and preschool age.

Key words: children of early and preschool age, bilingualism, bilingual myths, advantages of bilingualism, language acquisition

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. USVAJANJE JEZIKA.....	2
3. PROCES USVAJANJA MATERINSKOG JEZIKA.....	4
3.1. Predjezično razdoblje	4
3.2. Jezično razdoblje	5
3.3. Uloga odraslih u usvajanju materinskog jezika.....	5
4. PROCES USVAJANJA STRANOG JEZIKA	7
4.1. Faze usvajanja stranog jezika	7
4.1.1. <i>Predjezično razdoblje</i>	7
4.1.2. <i>Rano jezično razdoblje</i>	8
4.1.3. <i>Jezično razdoblje</i>	8
4.2. Utjecaj materinskog jezika na usvajanje stranog jezika	9
4.3. Genetika i okolina.....	10
5. DVOJEZIČNOST	12
5.1. Vrste dvojezičnosti	13
5.1.1. <i>Rana i kasna dvojezičnost</i>	13
5.1.2. <i>Simultana i sukcesivna dvojezičnost</i>	13
5.1.3. <i>Uravnotežena i neuravnotežena dvojezičnost</i>	14
5.1.4. <i>Aktivna i pasivna dvojezičnost</i>	15
5.1.5. <i>Složena i koordinirana dvojezičnost</i>	15
5.1.6. <i>Horizontalna i vertikalna dvojezičnost</i>	15
6. RAZVOJ DVOJEZIČNOSTI U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI.....	17
6.1. Reprezentacija dvaju jezika	18
6.2. Uloga dobi i hipoteza kritičnog perioda	20
6.3. Uloga roditelja u dječjoj dvojezičnosti.....	22
6.4. Uloga dječjeg vrtića u dječjoj dvojezičnosti	23
7. MITOVI O DVOJEZIČNOSTI I PREDNOSTI DVOJEZIČNOSTI U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI	26
7.1. Mitovi o dvojezičnosti	26

7.2.	Prednosti dvojezičnosti.....	28
7.2.1.	<i>Kulturalne prednosti</i>	28
7.2.2.	<i>Komunikacijske prednosti</i>	29
7.2.3.	<i>Kognitivne prednosti</i>	29
8.	ZAKLJUČAK.....	32
9.	LITERATURA	33

1. UVOD

Jezik se definira kao apstraktni sustav znakova koji se rabi u komunikaciji, a u takvom obliku svojstven je samo ljudskoj vrsti (Ćoso, 2006). Pritom ljudi imaju sposobnost učenja jezika koja nije ograničena samo na jedan jezik. Dapače, poznavanje isključivo jednog jezika je u današnje doba rijetka pojava - gotovo svaki čovjek poznaje barem nekoliko riječi koje potiču iz jezika koji nisu njihov materinski (Rohde, 2001). Strani jezik se može usvajati u bilo kojem razdoblju života od rođenja do duboke starosti. Tako neka djeca uče više jezika od trenutka kada su rođena, a neka djeca kada započnu formalno obrazovanje u dječjem vrtiću, osnovnoj ili srednjoj školi ili na fakultetu (Lightbown i Spada, 2013). Zbog velikog broja faktora kao što su sve veća svijesti o važnosti multikulturalnosti, kao i zbog olakšavanja komunikacije ljudi diljem svijeta, sve više ljudi usvaja ili uči strane jezike (Ćoso, 2006). Stoga i ne čudi da je dvojezičnost široko rasprostranjena pojava koja je prisutna u gotovo svim zemljama svijeta (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011). Unatoč činjenici da je pojam dvojezičnosti svijetu poznat dugo vremena, on je malo istraživani. Naime, znanstvenici i lingvisti se u promatranju jezika obično fokusiraju na samo jedan jezik. Tako se u mnoštvu literature mogu pronaći podatci o razvoju jezičnih struktura specifičnih jezika, bez povezivanja s ostalim jezicima. Međutim, proučavanje dvojezičnosti u današnjem društvu punom brzih promjena je nužnost iz nekoliko razloga. Većina ljudi koristi se s više jezika od isključivo materinskog, te je dvojezičnost dio svakodnevice velikom broju ljudi. Također, proučavanjem razvoja dvojezičnosti možemo saznati mnoštvo informacija o jezičnim potencijalima čovjeka (Myers-Scotton, 2007).

Postoji velika debata o utjecaju gena, dobi i okoline na razvoj dvojezičnosti općenito, pa tako i u rano i predškolsko doba. Ovo nesuglasje u svijetu znanosti i lingvistike odražava se i u općenitoj populaciji. Sukladno različitim stavovima o dvojezičnosti, postoje i brojne predrasude i mitovi o dječjoj dvojezičnosti. Iz ovih predrasuda i mitova proizlaze brojne teorije o pozitivnim i negativnim utjecajima dvojezičnosti na djecu, koje će se raspraviti u daljnjem radu.

2. USVAJANJE JEZIKA

Usvajanje jezika je spontano ovladavanje jezikom u prirodnim uvjetima, odnosno usvajanje bez izravnog poučavanja. Ono se prema nekim autorima poput Krashena (1982, prema Jelaska 2007) pojmovno i sadržajno razlikuje od učenja jezika. Usvajanje je prema ovom autoru prirodan i spontani proces u kojem se ne pridaje velika važnost korištenju ispravnih jezičnih oblika. Za razliku od usvajanja, učenje podrazumijeva sustavno praćenje usvajanja jezika, kao i njegovo upravljanje na način da se ispravljaju pogreške, a naglašavaju pravila. To znači da je usvajanje jezika prirodan proces koji se odvija u svakodnevnim situacijama, a dovodi do fluentnog ovladavanja stranim jezikom, dok je učenje jezika svjestan proces koji se provodi u sustavno osmišljenim i kontroliranim situacijama. Dosadašnja istraživanja pokazuju kako se materinski jezik usvaja putem implicitnih strategija, odnosno putem proceduralnog znanja. Strani jezik može se isto tako usvajati, ali može se i učiti na formalniji način, što uključuje pamćenje riječi i gramatičkih struktura, čime se aktivira deklarativno pamćenje (Paradis, 2009). Pritom nije nužno poučavati ono što se već prirodno usvojilo, no nekada je ipak potrebno poučavati da bi se to znanje ispravno usvojilo, kao i produbilo (Jelaska, 2007).

Kada se govori o usvajanju jezika, potrebno je definirati pojmove materinski, drugi i strani jezik. *"Materinski se jezik po ulozi koju igra u čovjekovu životu, određuje na različite načine, kao jezik koji je naučio od majke, kao jezik kojim osoba govori preuzevši ga od svojim predaka ili od svoje okoline bez svjesna učenja, kao jezik kraja u kojem smo rođeni."* (Jelaska, 2007: 28). Drugim riječima, materinski jezik je onaj jezik s kojim se dijete najprije susreće, to jest jezik kojim se koristi majka ili druga bliska osoba s kojom dijete provodi većinu vremena. Materinski jezik se često naziva i prvim jezikom. Osim prvoga jezika postoji i drugi jezik, koji se po svojim sastavnicama razlikuje od materinskog jezika. Tako primjerice drugi jezik govorniku koji potječe s čakavskog govornog područja može biti hrvatski jezik. Stoga je važno razlikovati pojmove drugi i strani jezik. Jezik možemo nazvati stranim kada on nije iz sredine u kojoj govornik živi i djeluje, to jest kada se radi o jeziku druge govorne sredine ili druge države (Jelaska, 2007).

Način na koji djeca usvajaju materinski i strani jezik fenomen je kojim su se kroz godine bavili, i nastavljaju se baviti brojni lingvisti, istraživači, kao i psiholozi (Lightbown i Spada, 2013). Kao posljedica brojnih istraživanja, uspostavio se velik broj teorija o usvajanju materinskog i stranog jezika, ali nijedna od tih teorija nije općeprihvaćena. Ipak, postoji nekoliko univerzalnih faktora koji utječu na usvajanje jezika u djece. Najprije u obzir treba uzeti dječje kognitivne sposobnosti, kao što su brzina usvajanja novog sadržaja i prisjećanje. Osim toga, u usvajanju jezika ulogu igra i neurobiološki razvoj djeteta, dob djeteta, količina i kvaliteta interakcije s odraslima, individualnost, motivacija pojedinca i kulturološki faktori (Pinter, 2011).

3. PROCES USVAJANJA MATERINSKOG JEZIKA

Usvajanje materinskog jezika započinje samim rođenjem djeteta. Dijete se rađa kao prosocijalno biće i kao takvo je uvelike usmjereno socijalnim signalima (Ljubešić i Cepanec, 2012). Od trenutka kada se rodi, ono neverbalnom komunikacijom uspostavlja kontakt sa svojom okolinom. Dijete okolini upućuje poglede, osmjehuje se, plače i stupa u kontakt drugim refleksnim akcijama. Kako se ono razvija, interakcija djeteta s okolinom i komunikacijski procesi koji se pritom odvijaju postaju sve složeniji, a u prvih šest godina života dijete urednog razvoja usvoji materinski jezik za potrebe svakodnevne komunikacije (Pinter, 2011). Rana komunikacija u prvih šest godina djetetova života se s obzirom na sredstvo prenošenja poruke može podijeliti na dva razdoblja, a to su predjezično i jezično.

3.1. Predjezično razdoblje

Predjezično razdoblje odvija se od rođenja djeteta do druge godine njegova života. U ovom razdoblju djeca uče o vlastitim akcijama i reakcijama okoline na te akcije. Djeca materinski jezik usvajaju iz svakodnevnih situacija te im je za usvajanje i razumijevanje vokabulara uvelike potrebna situacijska podrška. Dakle, dijete u ovom razdoblju teško razumije izolirani jezik, već njegovo shvaćanje izrečenoga uvelike zavisi o prostoru u kojem se nalazi, o gestama i pogledu osobe koja mu se obraća (Ljubešić i Cepanec, 2012). Prva vokalizacija djeteta koja se javlja u ovom razdoblju je nenamjeren plač, koji se pojavljuje kada djetetu nešto ne odgovara, primjerice kada je gladno ili kada mu je nešto potrebno. U prvim tjednima od rođenja, dijete ne može voljno kontrolirati zvukove koje proizvodi, no ima sposobnost razlikovanja glasa svoje majke od glasova drugih ljudi. Razumijevanje i vokalizacija jezika u prvoj godini se odvija sporo, no krajem prve godine života dijete već razumije riječi koje se često ponavljaju u njihovoj okolini i reagira na njih (Lightbown i Spada, 2013). U prvoj godini života dijete i izgovara svoju prvu riječ. Prve riječi koje djeca izgovore odnose se na važne ljude, stvari i akcije kojima su svakodnevno okruženi (Pinter, 2011).

3.2. Jezično razdoblje

Drugo razdoblje u razvoju rane komunikacije je jezično razdoblje, koje se odvija od druge do šeste godine života. U ovom se razdoblju djeca, za razliku od neverbalnih gesta koje su dominantne u prvom razdoblju, primarno koriste govorom (Ljubešić i Cepanec, 2012). Usvajanje novog vokabulara je ciklički proces koji se odvija na način da djeca čuju novu riječ, čije značenje u većini slučajeva isprva ne razumiju. Potrebno im je da nekoliko puta čuju istu riječ kako bi razumjeli njeno značenje, te kako bi je na kraju i sami koristili (Pinter, 2011). S 18 mjeseci djeca počinju koristiti prve rečenice, a govor koji se pojavljuje u ovo vrijeme se naziva telegrafski. Telegrafski govor obilježavaju kratke rečenice u kojima se često izostavljaju pridjevi, zamjenice i drugi gramatički oblici, čime nalikuju na sažete telegrame s osnovnim informacijama o poruci koja se želi prenijeti (Venker i sur., 2015). U prve tri godine života pojava određenih jezičnih struktura je predvidljiva i donekle ovisi o stupnju razvoja djeteta. Pritom je dokazano da djeca brojne jezične oblike razumiju puno prije nego što ih počinju ispravno koristiti. Do četvrte godine većina djece mogu postavljati pitanja, prepričavati događaje iz stvarnog života, izmišljati i prepričavati priče, davati upute. U rečenicama uglavnom koriste ispravan redoslijed riječi i točnu gramatičku strukturu, a na svakodnevnoj bazi usvajaju nekoliko novih riječi. Do kraja predškolske dobi djeca stupaju u brojne interakcije s okolinom i novim ljudima koji im pružaju mogućnost daljnjeg proširivanja vokabulara, kao i usavršavanja gramatičke strukture rečenice (Pinter, 2011).

3.3. Uloga odraslih u usvajanju materinskog jezika

Djeca rane i predškolske dobi provode velik dio vremena u interakciji s jezikom. Sudjeluju u razgovorima, slušaju i prisluškuju razgovore vršnjaka i odraslih, gledaju televiziju, slušaju i čitaju slikovnice i priče (Lightbown i Spada, 2013). Iz toga proizlazi zaključak da veliku ulogu u usvajanju materinskog jezika igraju odrasli, uključujući roditelje, bake i djedove, odgajatelje i druge odrasle ljude s kojima djeca provode veliku količinu vremena. Oni djeci pružaju govorni uzor, postavljaju pitanja i odgovaraju na pitanja djece, te im na taj način proširuju vokabular u svakodnevnim

interakcijama. Tako ih nesvjesno, ali učinkovito poučavaju materinskom jeziku (Pinter, 2011). Djeca govor ne uče samo pasivnim slušanjem okoline, već primarno korištenjem jezika, tj. govoreći. Pritom je uloga odgajatelja u dječjem vrtiću u tome da organizira stimulativno socijalno okruženje u kojem će dijete imati mnoštvo mogućnosti za interakciju s vršnjacima i odraslima. Odgajatelj djeci usaduje i vrijednosti upotrebe jezika na pozitivan način (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Do polaska u školu djeca razumiju da odrasli razgovaraju drugačije međusobno nego s djecom. Shvaćaju da vokabular i ton izgovora rečenice odraslih zavisi o situaciji u kojoj se nalaze i o ljudima s kojima komuniciraju. Ovo znanje koriste u interakciji s vršnjacima, kao i u dramatizaciji s lutkama i ostalim igračkama, a taj način otkrivaju i razvijaju brojne varijacije i mogućnosti materinskog jezika (Lightbown i Spada, 2013).

4. PROCES USVAJANJA STRANOG JEZIKA

Postoje brojni razlozi iz kojih odrasli pojedinci usvajaju strane jezike, a većina ih se može svesti na činjenicu da će im strani jezik biti koristan u zajednici u kojoj se nalaze ili u zajednici u koju se žele ili trebaju uključiti. Primjerice, imigranti zaposleni u novoj državi najčešće jezik usvajaju u radnom kontekstu putem neformalnog razgovora s kolegama (Myers-Scotton, 2007). Kada se govori o usvajanju stranog jezika u djece, naglasak se stavlja na ugodnu atmosferu u kojoj se jezik ovladava opušteno i spontano, bez konvencionalnog podučavanja. Pritom je od velike koristi tzv. prirodni pristup u kojem je naglasak stavljen na slušanje, važnost vokabulara i nenaglašavanje važnosti točnih jezičnih struktura (Sekelj, 2011).

4.1. Faze usvajanja stranog jezika

Usvajanje stranog jezika je proces koji se odvija u nekoliko prepoznatljivih faza. Proces usvajanja stranog jezika sličan usvajanju materinskog gdje osoba iz okoline u kojoj se nalazi nesvjesno usvaja vokabular i jezične strukture (Krashen, 1981). Pritom se vještina komunikacije može relativno brzo usvojiti, dok se gramatičke strukture usavršavaju polako uz dužu uporabu jezika (Sekelj, 2011).

4.1.1. *Predjezično razdoblje*

Već s devet mjeseci života djeca posjeduju mogućnost raspoznavanja različitih jezika, neovisno o tome usvajaju li ih istovremeno ili ih čuju usput (Philip, Oliver i Mackey, 2010). U prvoj fazi usvajanja stranog jezika djeca djelomično razumiju strani jezik, ali ga još ne govore. Stoga se ova faza naziva i tihi period (Pinter, 2011), a traje nekoliko mjeseci. Djeca pritom nisu potpuno tiha, već vokaliziraju zvukove koji se slušatelju čine nepovezani, te nisu istovjetni govoru okoline (Philip, Oliver i Mackey, 2010). To međutim ne znači da djeca koja još ne govore ne komuniciraju s okolinom (Tabors, 2008). Dijete u ovoj fazi minimalno razumije jezik, te se u komunikaciji pretežito koristi neverbalnim jezikom (Krashen, 1981). Ova neverbalna komunikacija

koristi se primarno u situacijama u kojima djeca žele dobiti pažnju, izraziti određeni zahtjev, žalbu ili šalu (Tabors, 2008). Dijete na pitanja odraslih odgovara ponajviše kimanjem glave, a razumijevanje jezika mu se povećava aktivnim slušanjem okoline (Krashen, 1981).

4.1.2. *Rano jezično razdoblje*

Kako dijete sudjeluje u sve više komunikacijskih situacija, polako počinje shvaćati kako svi u njegovoj okolini ne razumiju i ne govore njegov materinski jezik, te da s tim ljudima moraju koristiti drugi, strani jezik. Stoga započinju s verbalizacijom jezika (Tabors, 2008). U početnoj fazi izgovaranja jezika dijete i dalje ima ograničeno shvaćanje stranog jezika, a u razgovoru sudjeluje koristeći se poznatim frazama i kratkim odgovorima koji se sastoje od jedne do dvije riječi (Krashen, 1981). Koristi se jednostavnim riječima i kratkim, jednostavnim rečenicama, tzv. telegrafskim govorom, čime se može uvidjeti sličnost u procesu usvajanja materinskog i stranog jezika. U komunikaciji se koriste cjelovitim frazama poput „Kako se zoveš?“, „Kako si?“ i slično, a pritom je od velike važnosti aktivno slušanje okoline od koje usvajaju nove fraze. Te fraze potom koriste pri komunikaciji s okolinom u nepromijenjenom obliku (Tabors, 2008). Korištenje cjelovitih, kao i djelomičnih fraza, od velike je praktične koristi pri osnovnom sporazumijevanju koje je djetetu potrebno u svakodnevnim situacijama (Krashen, 1981).

4.1.3. *Jezično razdoblje*

Nakon što djeca u određenoj količini od okoline usvoje fraze i koriste ih u nepromijenjenom obliku, započinju ih koristiti na originalan način u vlastitim rečenicama (Tabors, 2008). Drugim riječima, u novim situacijama se na kreativne načine koriste riječima, frazama i strategijama komunikacije koje već poznaju kako bi se sporazumjeli sa svojim sugovornicima. Samim time djeca ulaze u jezično razdoblje, odnosno u fazu produktivnog korištenja jezikom (Philip, Oliver i Mackey, 2010). U ovoj fazi usvajanja stranog jezika isprva dobro razumiju jezik i koriste se nešto složenijim rečenicama. Mogu postavljati pitanja, no često se pojavljuju gramatičke

pogreške kao i pogreške u izgovoru. Djetetu je pritom važno da se izrazi, makar i netočno, te ga ne brine činjenica da se nije izrazilo na točan način. Dijete u ovoj fazi usvajanja stranog jezika ulazi u sve više interakcija u kojima može sve bolje i točnije usvajati strani jezik (Sekelj, 2011). Daljnje korištenje jezika dovodi do toga da dijete vrlo dobro razumije strani jezik, te se koristi složenijim rečenicama. Pojavljuje se sve manje gramatičkih pogrešaka, kao i pogrešaka u izgovoru. Govor postaje sve automatiziraniji, te je potrebno manje razmišljati o onome što će se izgovoriti, što dovodi do sve veće fluentnosti i opuštenosti tokom komunikacije s vršnjacima i odraslima (Tabors, 2008). U posljednjoj fazi usvajanja stranog jezika dijete razumije i govori jezik na razini izvornih govornika, ili vrlo blizu tome. Gramatičke pogreške više se ne pojavljuju, no razlika od izvornih govornika može se vidjeti u izgovoru koji može biti obilježen blagim naglaskom. Jačina naglaska pritom je većinom vezana uz dob usvajanja jezika, gdje prednost imaju mlađe osobe koje ranije počinju usvajati jezik (Pinter, 2011).

4.2. Utjecaj materinskog jezika na usvajanje stranog jezika

Budući da usvajanje stranog jezika obično slijedi nakon usvajanja materinskog, može se zaključiti kako materinski jezik uvelike utječe na početne faze usvajanja stranog jezika. Tako je prije usvajanja stranog jezika osoba upoznata s osnovnim strukturama jezika i s time kako jezik općenito funkcionira. Osoba koja je upoznata s materinskim jezikom prije usvajanja stranog jezika već poznaje određeni vokabular, te je svjesna činjenice da jezikom može osobama oko sebe upućivati poruke i pitanja, dok ovo znanje nije prisutno u početnim fazama usvajanja materinskog jezika (Saville-Troike, 2012). Pri diskusiji o utjecaju materinskog jezika na strani jezik, pojavljuje se takozvani „model natjecanja“. Prema ovom modelu, svaki jezik na sebi jedinstven način predstavlja značenje rečenice. Svaki jezik ima određene znakove ili signale koji govorniku pomažu u razumijevanju rečenice. Znakovi se mogu nalaziti u bilo kojem segmentu jezika uključujući fonologiju, morfologiju i lekseme. Jedan od tih znakova primjerice može biti red riječi u rečenici. Ovi znakovi se nekada nadopunjavaju, nekada sukobljavaju, a nekada se natječu, te u tom slučaju pobjeđuje povjerljiviji znak. Djeca ove znakove mogu razaznati od vrlo ranog djetinjstva, te obraćaju pažnju na

njima važne znakove poput intonacije, glasnoće izgovora poruke i tako dalje. Kada su upoznata sa stranim jezikom, djeca će već poznate znakove iz materinskog jezika tražiti u novom jeziku. Pritom im je potrebno svratiti pažnju i na nove znakove u stranom jeziku kako bi se korigirale eventualne pogreške, primjerice krivi poredak riječi u rečenici (Cameron, 2001). Tabors (1997, prema Pinter, 2011) je na temelju promatranja djece rane i predškolske dobi koja potiču iz manjinskih skupina opisao proces usvajanja stranog jezika. Kada se nađu u sredini koja govori strani jezik, djeca najprije koriste materinski jezik. Nakon toga prolaze tzv. „tihi period“ u kojem aktivno slušaju vršnjake i odrasle, ali samostalno malo govore. Potom započinju koristiti prethodno opisani telegrafski govor, a na kraju uspješno samostalno komuniciraju na stranom jeziku, što je u skladu s prethodno opisanim fazama u usvajanju stranog jezika.

4.3. Genetika i okolina

Djeca se rađaju sa sposobnošću usvajanja jezika koja nije ograničena samo na jedan jezik. Pri usvajanju jezika općenito, pa tako i stranog jezika postoje različita mišljenja o omjeru između važnosti genetike i okoline. Stoga se u novijim istraživanjima sve više pažnje predaje otkrivanju toga koliko je za usvajanje novih znanja, u ovom slučaju stranog jezika, važna genetska predispozicija, a koliko okolina u kojoj se stječu iskustva. Istraživači koji se primarno fokusiraju na ulogu genetike tvrde kako se djeca rađaju s genetskom predispozicijom za usvajanjem jezika, dok drugi, koji stavljaju fokus na okolinu, ističu važnost izloženosti jeziku od najranije dobi. U usvajanju jezika općenito, pa tako i stranog jezika dokazano je kako postoji određena urođena sposobnost koja djeci omogućava usvajanje jezika. Ova tvrdnja podupire se činjenicom da sva djeca, bez obzira koji jezik usvajaju, te usvajaju li samo jedan ili više jezika, prolaze slične faze pri usvajanju materinskog i stranog jezika (Myers-Scotton, 2007). Izučavanjem razvoja stranog jezika u djece, istraživačima je postalo jasno kako se ovaj proces ne može promatrati kroz zasebne faktore. Primjerice, dob djeteta se smatra jednim od najvažnijih faktora u usvajanju stranog jezika. No, istraživanja su pokazala kako u ovom procesu nije presudna isključivo dob djeteta. Drugim riječima, pri izučavanju procesa usvajanja stranog jezika, nije poželjno

bazirati se isključivo na starosnu dob djeteta. Dob djeteta je dakako važan segment usvajanja stranog jezika, ali uz dob je važno izdvojiti i poticajnu okolinu, kao i učestale prilike za usvajanje stranog jezika, te kvalitetu jezika kojim se govornici oko djeteta koriste (Pinter, 2011). Brzina i kvaliteta usvajanja stranog jezika ovisi i o tome koje se vještine najviše potiču, zašto se jezik usvaja, kada i kako će se koristiti. Osim toga, važnu ulogu u usvajanju stranog jezika igra i osobna motiviranost osobe koja usvaja jezik (Myers-Scotton, 2007).

5. DVOJEZIČNOST

Pri diskusiji o usvajanju materinskog i stranog jezika gotovo neizbježna tema je dvojezičnost. Fenomen dvojezičnosti znanstvenicima je vrlo zanimljiv, što je rezultiralo brojnim teorijama i definicijama dvojezičnosti. Drugim riječima, ne postoji suglasnost o točnoj definiciji dvojezičnosti. Sukladno tome, prema nekim teorijama postoji nekoliko vrsta dvojezičnosti: „*S jedne se strane dvojezičnima smatraju samo oni koji su tako ovladali dvama jezicima da ih govore (gotovo) kao izvorni govornici, što je vrlo uska odrednica. S druge se strane dvojezičnima mogu smatrati i svi oni koji se služe dvama jezicima u bilo kojemu stupnju*“ (Jelaska i sur., 2005: 38). Iz ovoga stajališta mogu se uvidjeti tzv. minimalističke i maksimalističke teorije dvojezičnosti. Minimalističke teorije nalažu kako se dvojezičnima mogu smatrati svi koji se služe s dva jezika na bilo kojoj razini, bilo na osnovnoj ili naprednoj. U ovom kontekstu često se spominju minimalne kompetencije u barem jednoj od četiri jezične djelatnosti, a to su slušanje, govorenje, čitanje i pisanje (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012). Prema ovim teorijama, definiranjem dvojezičnosti kao mogućnosti govorenja više jezika na razini izvornih govornika se zapravo isključuje većina dvojezičnih pojedinaca (Myers-Scotton, 2007). Nasuprot minimalističkim teorijama nalaze se maksimalističke teorije, koje nalažu da se dvojezičnima mogu smatrati samo oni koji potpuno vladaju jezikom u sve četiri jezične djelatnosti (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012), tj. strani jezik govore fluentno poput izvornih govornika, te ga razumiju, čitaju i pišu bez ikakvih poteškoća (Myers-Scotton, 2007). Prema Rohde (2001) dvojezičnost je višedimenzionalni fenomen koji se odnosi na istovremeno usvajanje i korištenje dva jezika, a dvojezična osoba je osoba koja je fluentna u oba jezika ili koristi oba jezika. Pritom je teško odrediti fluentnost pojedinca, budući da je to karakteristika koja se ne može lako izmjeriti (Rohde, 2001). Stoga većina autora definiciju dvojezičnosti smještaju negdje između minimalističkih i maksimalističkih. Myers-Scotton (2007) dvojezičnost definira kao sposobnost korištenja dvaju ili više jezika na razini dovoljnoj za uspostavljanje ležernog razgovora, te tvrdi kako postoji izrazito mali broj ljudi koji se mogu koristiti stranim jezikom na jednakoj razini kao izvorni govornici toga jezika. Steiner, Hayes i Parker (2008) pružaju još širu definiciju dvojezičnosti koja

podrazumijeva sposobnost govorenja, čitanja, pisanja ili samo razumijevanja više od jednog jezika. Dakle, samo jedna od ovih sposobnosti je dovoljna da bi se osoba smatrala dvojezičnom.

5.1. Vrste dvojezičnosti

Dvojezičnost je izrazito složena pojava koja se može podijeliti prema nekoliko kriterija. Tako se prema vremenu uspostavljanja može se podijeliti na ranu i kasnu. Prema redoslijedu usvajanja jezika, dijeli se na simultanu i sukcesivnu. Prema učestalosti korištenja pojedinog jezika, kao i kvaliteti usvojenosti svakog od jezika, možemo je podijeliti na uravnoteženu i neuravnoteženu. S obzirom na učestalost korištenja jezika i razinu znanja, dijeli se na aktivnu i pasivnu, a s obzirom na okruženje u kojem se usvaja na složenu i koordiniranu dvojezičnost. Obzirom na jezične kodove koji se u njima pojavljuju razlikuje se horizontalna i vertikalna dvojezičnost.

5.1.1. Rana i kasna dvojezičnost

Teško je utvrditi što je zapravo rana dob za uspostavljanje dvojezičnosti, a što kasna. Jelaska i sur. (2007) tvrde kako se model rane dvojezičnosti pojavljuje u dobi do dvanaeste godine, a kasna u periodu do sedamnaeste godine. Myers-Scotton (2007) pak ranu dvojezičnost smješta u razdoblje do devete godine života djeteta. Ne postoji zajedničko mišljenje o tome koja je dob prekretnica između rane i kasne dvojezičnosti, no postoji zajedničko mišljenje kako je dob važan faktor u uspostavljanju dvojezičnosti. Ono što nije jasno kako i zašto točno je dob važan faktor (Myers-Scotton, 2007). Pritom se javlja široko rasprostranjena „hipoteza kritičnog perioda“, o kojoj će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

5.1.2. Simultana i sukcesivna dvojezičnost

Simultana dvojezičnost označava usvajanje više jezika istovremeno (Myers-Scotton, 2007). Ovo je česta pojava kod djece koja se rode u obitelji u kojoj svaki od

roditelja ima različit materinski jezik, pa imaju priliku usvajati oba jezika istovremeno (Pinter, 2011). Autor de Houwer (1990, prema Myers-Scotton, 2007) smatra kako se simultanima mogu smatrati oni koji drugi jezik počinju usvajati najviše tjedan dana nakon usvajanja materinskog jezika. Drugi autori pak za ovu granicu navode dob od tri godine života (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Sukcesivna dvojezičnost vrsta je dvojezičnosti u kojoj se jedan jezik usvaja prije drugoga (Myers-Scotton, 2007). Drugim riječima, prije usvajanja drugog jezika dijete je već usvojilo osnove prvoga jezika (Jelaska i sur., 2005). Tada, primjerice, djeca u obiteljskom okruženju komuniciraju na materinskom jeziku, dok strani jezik mogu usvajati na nekoliko načina. Neka od ove djece imaju priliku u sustavu formalnog obrazovanja nastaviti komunicirati na materinskom jeziku, a strani jezik usvajaju kroz interakciju s vršnjacima i odraslima. Neka djeca pohađaju jezične škole u kojima sustavno uče jezik, a česta pojava u Europskom podneblju je učenje stranog jezika u osnovnim i srednjim školama (Pinter, 2011).

5.1.3. Uravnotežena i neuravnotežena dvojezičnost

Uravnotežena dvojezičnost pojava je do koje dolazi kada je dijete podjednako izloženo dvama jezicima, te kada ih podjednako koristi. Tada je teško definirati koji je djetetov prvi, a koji drugi jezik jer se oba počinju koristiti u isto vrijeme (Pinter, 2011). Prema Myers-Scotton (2007) tu se uglavnom radi o osobama koja su odgajana kao dvojezična od rođenja. Postoje razne teorije o razvoju ujednačene dvojezičnosti. Prema jednoj od teorija, jezik se usvaja u nekoliko faza. U prvoj fazi razvoj jezika podudara s onime jednojezične djece. U drugoj fazi dijete razlikuje vokabular dvaju jezika, no često koristi istu gramatičku strukturu, te miješa jezike. U trećoj i posljednjoj fazi dijete svjesno koristi oba jezika, te može razaznati i primjenjivati različit vokabular i sintaksu. Novije teorije su međutim ustanovile kako djeca već od najranije dobi imaju sposobnost razlikovanja dvaju jezika. Uravnotežena dvojezičnost održiva je u slučaju kada svaki od roditelja ima svoj materinski jezik, te je svaki od njih ustrajan u komunikaciji s djetetom na svome materinskom jeziku. No, i tada je ova vrsta dvojezičnosti rijetka pojava (Pinter, 2011). Mnogo rasprostranjenija pojava je od uravnotežene dvojezičnosti je neuravnotežena dvojezičnost. Do neuravnoteženosti

dolazi iz razloga što je kroz duži vremenski period vrlo teško održati iste uvjete za jednako usvajanje i korištenje dvaju jezika. Dijete će rijetko biti okruženo jednakim brojem pojedinaca koji će oba jezika koristiti u istoj mjeri i u istim situacijama (Pinter, 2011). Dvojezični pojedinci u većini slučajeva razvijaju preferenciju prema jednom od jezika ili se koriste određenim jezikom više nego drugim. Jedan jezik obično koriste s određenim ljudima i u određenim situacijama, a drugi u drugim situacijama. Zbog toga je često jedan jezik dominantniji nad drugim, te tada govorimo o neuravnoteženoj dvojezičnosti. Ona se u starijoj dobi iskazuje kao širi vokabular i složenija rečenična struktura u jednom, dominantnijem jeziku (Myers-Scotton, 2007).

5.1.4. *Aktivna i pasivna dvojezičnost*

Aktivna dvojezičnost podrazumijeva razumijevanje i aktivno korištenje drugog, nematerinskog jezika u svakodnevnim situacijama. Za razliku od aktivne, pasivna dvojezičnost javlja se kada osoba razumije drugi jezik, ali ga ne govori i ne zna ga pisati ili ga ne želi koristiti (Myers-Scotton, 2007).

5.1.5. *Složena i koordinirana dvojezičnost*

Do šezdesetih godina prošloga stoljeća dvojezične osobe su se mogle podijeliti isključivo na složene i koordinirane (Myers-Scotton, 2007). Složena dvojezičnost se pritom odnosi na usvajanje oba jezika u istom okruženju, primjerice kod kuće (Ćoso, 2016). Za razliku od složene, koordinirana dvojezičnost se odnosi na usvajanje jezika u različitim okruženjima. Primjerice, jedan jezik se može usvajati kod kuće, a drugi u formalnoj obrazovnoj ustanovi (Stančić i Ljubešić, 1994).

5.1.6. *Horizontalna i vertikalna dvojezičnost*

Vertikalna dvojezičnost predstavlja dosad opisani odnos između prvog, materinskog jezika i stranog jezika. Ova vrsta dvojezičnosti česta je kod iseljenika koji se materinskim jezikom koriste u svome domu, a stranim jezikom u radnom okruženju i u širem društvenom kontekstu. S druge strane, horizontalna dvojezičnost iskazuje se

kao odnos između dijalekta i standardnog jezika unutar materinskog jezika. Dakle, osoba koja je horizontalno dvojezična živi na području u kojem je rođena, a zavisno o situacijskom kontekstu se koristi ili materinskim jezikom ili dijalektom (Myers-Scotton, 2007).

6. RAZVOJ DVOJEZIČNOSTI U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI

Dvojezičnost u ranoj i predškolskoj dobi odnosi se na usvajanje dvaju ili više jezika kroz interakciju s više jezika od vrlo rane dobi. Kao i pri usvajanju stranog jezika, i ovdje se javlja dilema o važnosti genetike i okoline. Ipak se pokazalo kako, ukoliko su im izložena od rane dobi, djeca s većom lakoćom mogu usvojiti dva ili više jezika na razini izvornih govornika (Myers-Scotton, 2007). Dvojezična djeca prve riječi izgovaraju oko prve godine života. Kada se spoji vokabular dvaju jezika, brzina usvajanja i korištenja novih riječi jednaka je jednojezičnoj djeci (Pinter, 2011). Drugim riječima, dvojezična djeca prolaze kroz iste faze usvajanja jezika kao djeca koja usvajaju samo jedan jezik, te je u većini slučajeva brzina usvajanja jezika jednaka jednojezičnoj djeci (Myers-Scotton, 2007). Oko 18 mjeseci djeca već razumiju kako određene riječi mogu prevoditi te se od ove dobi njihov vokabular uvelike povećava (Pinter, 2011). Ukoliko su izloženi objema jezicima od rođenja, djeca usvoje većinu obaju jezika do četvrte godine života. Ova usvojenost odnosi se na komunikaciju u svakodnevnim situacijama, te je djeci za usvajanje kompleksnijih jezičnih struktura i stručnih pojmova dakako potrebno strukturirano učenje i nastavak spontanog usvajanja u novim komunikacijskim situacijama. U ranoj i predškolskoj dobi djeca u većini slučajeva ne uče jezik putem izravnih instrukcija, već ga usvajaju bez ulaganja svjesnog truda. Djeci je prirodno govoriti jezik kojim se koriste njegovi roditelji ili osobe kojima su najčešće okružena, bilo to jedan jezik, dva jezika ili više (Myers-Scotton, 2007).

Pri istraživanju dvojezičnosti postavljaju se pitanja koja se uglavnom baziraju na dvije teme. Prva široko rasprostranjena dilema je imaju li djeca sposobnost raspoznavanja dvaju ili više jezika kojima se koriste. Druga dilema je koja je zapravo uloga dobi u razvoju dvojezičnosti (Myers-Scotton, 2007). Osim toga, važno je sagledati ulogu roditelja i okoline, primarno dječjeg vrtića, budući da su njima djeca svakodnevno okružena i pomoću njih usvajaju jezike (Steiner, Hayes i Parker, 2008).

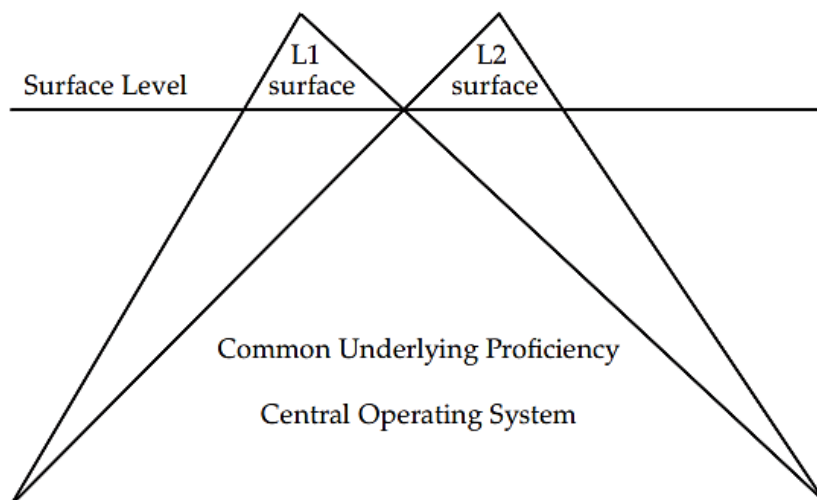
6.1. Reprezentacija dvaju jezika

Kao što je već spomenuto, strani jezik može se usvajati putem implicitnih strategija koje aktiviraju proceduralno znanje, te putem deklarativnog pamćenja koje uključuje formalnije učenje jezika. Osoba koja usvaja jezik ne usvaja ga svjesno, te do znanja koje je stekla dolazi automatski, bez razmišljanja (Paradis, 2009). Za dva jezika možemo reći da su u dodiru, odnosno kontaktu, kada ih jedna osoba koristi naizmjenice. Drugim riječima, jezici kojima se dvojezična osoba koristi mogu se nazvati jezicima u kontaktu (Weinreich, 1953). Pitanje koje se često diskutira pri istraživanju dvojezičnosti je jesu li ovi jezici „pohranjeni“ u različitim dijelovima mozga, tj. u različitim sustavima memorije. Drugim riječima, ukoliko se jezici usvajaju u različitoj dobi, mijenja li se njihov način pohrane u tim sustavima memorije (Myers-Scotton, 2007)? Postoje teorije koje upućuju na postojanje samo jednog jezičnog sustava, ali i dvaju odvojenih sustava. U prošlosti se pretpostavljalo kako postoji samo jedan apstraktan sustav u kojem dvojezične osobe pohranjuju oba jezika. Jedno od objašnjenja za ovu pojavu dao je lingvist Uriel Weinreich. Prema njemu, pohrana jezika u mozgu zavisi o načinu na koji se jezik usvaja. Prema toj postavci postoji tri vrste jezičnih znakova, koji se odnose na tri tipa dvojezičnosti. Tipovi jezičnog znaka su koegzistirajući, združeni i subordinirani. Tako u koegzistirajući tip spadaju osobe koje usvajaju dva jezika u isto vrijeme, ali u različitoj okolini, te iz toga razloga za svaki jezik imaju odvojene konceptualne sustave. U združeni tip spadaju osobe koje oba jezika usvajaju istovremeno i u istom okruženju, te stoga posjeduju jedan konceptualni sustav u kojem se pohranjuju oba jezika. Dakle, riječ se sastoji od jednog sadržaja, koji se iskazuju putem dva različita izraza, a Weinreich se kasnije zalaže za ovaj tip jezične reprezentacije. Zadnji tip jezičnog znaka je subordinirani, te u njega spadaju osobe koje strani jezik uče uz pomoć već usvojenog materinskog jezika, te i u ovom slučaju osobe imaju dva konceptualna sustava (Weinreich, 1953). Sličan pristup vidljiv je u modelu „*Separate Underlying Proficiency (SUP)*“ (Cummins, 1984, prema Rohde, 2001: 995). Prema SUP modelu, jezik se pohranjuje u točno određenom dijelu mozga, te može zauzeti samo određeni dio ukupne veličine mozga, a zauzimanje jezika u mozgu slikovito se opisuje pomoću balona. Tako jednojezična djeca u mozgu imaju jedan balon, dok se dva jezika u mozgu shvatiti kao dva balona koji su posljedično

upola manji od jednojezičnog. Sav vokabular, gramatika i ostale jezične strukture pune ova dva balona. Ukoliko jedan jezik postaje dominantniji, drugi jezik slabi, odnosno napuhavanje jednog balona dovodi do ispuhavanja drugog (Cummins, 1984, prema Rohde, 2001).

Međutim, mnogi autori ovu ideju nazivaju apsurdnom iz nekoliko razloga. To bi značilo da su oba jezika potpuno odvojena, da između njih ne postoji nikakav kontakt, te da bi se usvajanjem svakog novog jezika isponova moralo usvajati sve jezične strukture. Međutim, djeca koja usvajaju najprije materinski jezik poznaju određene univerzalne jezične sustave, koji im u određenoj mjeri pomažu u usvajanju novog jezika, što pobija ovu teoriju (Rohde, 2001). Novija istraživanja upućuju na činjenicu kako dvojezični pojedinci ipak posjeduju dva odvojena morfosintaktička jezična sustava (Myers-Scotton, 2007). Pritom su ova dva sustava povezana zajedničkim apstraktnim područjem, te se ovaj model često opisuje kao dvostruka santa leda. Kao što se vidi iz Slike 1, na površini su oba jezika odvojena, odnosno svaki se koristi u određenoj situaciji. Ispod površine, svaki jezik ima odvojene sustave koji prerađuju posebnosti svakog jezika vezane uz izgovor, gramatičke strukture, poseban vokabular, itd. Ova dva sustava povezana su zajedničkim područjem koji se odnosi na općenite jezične vještine. Pritom jezična aktivnost u dva (ili više) jezika doprinosi razvoju ovog zajedničkog područja (Cummins i Swain, 1986, prema Rohde 2001).

Slika 1: Model dvostruke sante leda (Cummins i Swain, prema Rohde 2001: 996).

Lakoća dolaska do znanja iz ovih dvaju jezičnih sustava zavisi o tome koliko često se pojedini jezik koristi. Ukoliko se jezik ne koristi aktivno, mozak će početi gubiti znanja koja su se stekla jer ona za pojedinca više nisu važna (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Aktivno korištenje jezika nužno je kako se usvojene i/ili naučene strukture ne bi počele gubiti, odnosno zaboravljati, te kako pojedinac ne bi postao pasivni dvojezičar (Paradis, 2009).

6.2. Uloga dobi i hipoteza kritičnog perioda

Za razliku od neuroloških struktura, važnosti motivacije i uloge okoline, karakteristika osobe koju je vrlo lako odrediti i mjeriti je starosna dob. Međutim, teško je dokazati točnu važnost dobi u usvajanju materinskog i stranog jezika (Lightbown i Spada, 2013). Neki autori postavljaju stroge granice oko toga koja osoba se može smatrati dvojezičnom. Tako se, primjerice, dvojezičnom može smatrati osoba koja drugi jezik počinje usvajati najviše tjedan dana nakon prvoga (de Houwer, 1990, prema Myers-Scotton, 2007). Drugi autori pak striktno ne određuju točnu dob u kojoj netko može postati dvojezičan, no većina se slaže sa činjenicom kako dob djeteta igra veliku ulogu u usvajanju više jezika. Pritom se javlja takozvana hipoteza kritičnog perioda. Hipotezu kritičnog perioda u usvajanju jezika uveli su Penefield i Roberts. Prema ovim autorima, usvajanje jezika je najuspješnije do devete godine djetetova života. U tom periodu dječji mozak postaje “ukočen“, odnosno manje plastičan. To znači da se u

devetoj godini značajno usporava neurološki razvoj mozga koji je do tada olakšavao i ubrzavao učinkovito usvajanje jezika (Penefield i Roberts, 1959, prema Marinova-Todd, Bradford Marshall i Snow, 2000). Kritični period termin je koji potiče iz biologije, te se odnosi na točno određeni period u kojem se određena sposobnost mora usvojiti. Ako se sposobnost ne usvoji u tom periodu, kasnije se neće moći usvojiti na istoj razini. U okviru usvajanja jezika, bilo materinskog ili stranog, hipoteza kritičnog perioda odnosi se na ograničeno vrijeme u kojem je usvajanje jezika relativno jednostavno i učinkovito (Marinova-Todd, Bradford Marshall i Snow, 2000). Općenito je teško pronaći dokaze koji pobijaju hipotezu kritičnog perioda u usvajanju jezika, budući da je većina ljudi izložena jeziku od najranije dobi (Lightbown i Spada, 2013). No, postoje neke iznimke koje pokazuju da dijete koje nije izloženo materinskom jeziku od najranije dobi gotovo sigurno trpi negativne posljedice u jezičnom razvoju. Ovo je dokazano na primjeru tzv. „divlje djece“ koja su odrasla u izolaciji od ostatka ljudi, kao i djece s gubitkom sluha koja nisu usvojila znakovni jezik do puberteta. Materinski jezik koji se naknadno usvoji tada nije na istoj razini kao i u osoba koje su jezik usvajale od rođenja. Ta povezanost međutim nije jasno dokazana pri usvajanju stranog jezika. Ne postoje čvrsti dokazi koji pokazuju kako postoji točno određena dob u kojoj usvajanje jezika postaje kompliciranije, te brojni autori navode razne dobne granice kao ključne u usvajanju stranog jezika (Pinter, 2011). No, iako ne postoji strogo određena granica, većina tvrdi kako je ta dob otprilike devet do dvanaest godina života, odnosno trenutak kada dijete ulazi u pubertet (Myers-Scotton, 2007).

Postoji nekoliko dodirnih stajališta vezanih uz kritični period u usvajanju jezika oko kojih se većina autora slaže. Prvo, nakon određenog razdoblja u razvoju, osobe koje usvajaju strani jezik ne mogu steći istu razinu tečnosti u govoru kao izvorni govornik. Nadalje, nakon određenog razdoblja uspješno usvajanje jezika zahtijeva značajno veći trud, te je nakon određenog razdoblja kvaliteta usvajanja stranog jezika značajno slabija (Pinter, 2011).

Lamendella (1997) daje kritiku na ovu hipotezu, te uvodi pojam osjetljivog razdoblja koji se odnosi na razdoblje u kojem se lakše i brže usvaja određena vještina. Dodaje kako je usvajanje jezika u mlađoj dobi jednostavnije i brže, ali za razliku od prijašnjih autora tvrdi kako je u kasnijoj dobi ipak moguće usvojiti jezik do potpune tečnosti. Steiner, Hayes i Parker (2008) nadodaju kako nikada nije kasno započeti s usvajanjem

novog jezika. Osobe koje usvajaju više jezika od rane dobi kompetentniji su u izgovoru i općenito govornim sposobnostima, kao i u slušanju. Osobe koje usvajaju jezik u starijoj dobi imaju prednost u smislu poznavanja funkcioniranja jezika. Oni već znaju čitati i pisati, te se mogu koristiti prethodno stečenim znanjima o jeziku i u jeziku. Kognitivno su razvijeniji, te se koriste formalnim vrstama učenja, što im predstavlja određenu prednost u učenju novog jezika (Pinter, 2011).

6.3. Uloga roditelja u dječjoj dvojezičnosti

Roditelji ili skrbnici su osobe s kojima dijete u većini slučajeva provodi najviše vremena, a jedan od faktora koji utječu na razinu usvojenosti jezika u dvojezične djece jest koliko ga često i kvalitetno koriste roditelji (Myers-Scotton 2007). Bez obzira jesu li roditelji djeteta jednojezični ili višejezični, djetetu mogu pružati kvalitetne uvjete za razvoj dvojezičnosti. Prvi korak pri odluci o tome da će svoje dijete odgajati kao dvojezično jest odlučiti koji su jezici koje će djeca usvajati i zašto će baš te jezike usvajati (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Ukoliko postoje određeni negativni stavovi, roditelji moraju uložiti trud u razbijanje predrasuda o dvojezičnosti, ukoliko su one netočne. Naime, svaki jezik može obogatiti djetetov život i pružiti mu nove mogućnosti koje dijete ne bi imalo da se koristi samo jednim jezikom (Myers-Scotton, 2007). Ukoliko je roditelj koji želi odgajati dvojezično dijete jednojezičan, vjerojatno će i sam morati usvojiti novi jezik (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Iako djeca imaju određenu prednost u usvajanju novih jezika, i odrasli mogu kompetentno usvojiti novi jezik, o čemu se prethodno raspravljalo. Djecu je najlakše izložiti jeziku kojim se sama okolina koristi. Međutim, u obzir se mogu uzeti i drugi jezici, a razlozi za odabir jezika su različiti. Jedan od razloga može biti obiteljska povijest, pa se mogu odabrati jezici kojima su se koristili obiteljski preci. Osim toga, može se odabrati jezik koji se osobi iz određenog razloga dopada ili ga smatra korisnim. Jedan od razloga može biti i razvijanje djetetovih kompetencija, kako bi u kasnijem životu bilo konkurentnije od vršnjaka koji poznaju manje jezika (Myers-Scotton, 2007). Roditelj treba osvijestiti svoje mišljenje o dvojezičnosti i promisliti o razlozima zašto dijete želi odgajati kao dvojezično. Roditelji potom moraju odlučiti kada žele da njihovo dijete započne sa usvajanjem drugog jezika. Tu se primarno sagledava razlika između simultane i

sukcesivne dvojezičnosti. Ovdje prednost za roditelje predstavlja simultana dvojezičnost, iz razloga što se dijete od rođenja privikava na korištenje oba jezika, dok se u sukcesivnoj dijete u kasnijoj dobi privikava na novi jezik, što ponekad može dovesti do toga da dijete odbija usvajati novi jezik ili se njime koristiti (Steiner, Hayes i Parker, 2008).

Roditelj na dijete prenosi pozitivne stavove o jeziku koji su nužni za nastavak usvajanja i učenja jezika u kasnijoj dobi (Myers-Scotton, 2007). Roditelji trebaju dvojezičnost napraviti prioritetom za sebe i svoje dijete te osigurati dovoljnu količinu izloženosti jeziku. Trebaju postaviti ostvarive ciljeve za sebe i svoje dijete, ali ostati fleksibilni i po potrebi prilagođavati ili mijenjati. Pritom roditelji trebaju ostati ustrajni i zajedno s djecom prevladavati eventualne probleme i zastoje u putu ka dvojezičnosti. U situaciji kada roditelji govore jedan jezik, a okolina u kojoj se nalazi govori drugi, ili roditelji imaju dva različita materinja jezika, roditelje se podupire u korištenju jezika u kojem se osjećaju najkompetentniji. Tako mogu osigurati ispravan izgovor i intonaciju, koristiti se bogatim vokabularom, djeci pričati priče i pjevati pjesme na materinjem jeziku, a pritom se osjećati ugodno i zadovoljno. No, i roditelje koji nisu fluentni u stranom jeziku se potiče da koriste strani jezik u komunikaciji s djetetom, čime mu stvaraju dobru bazu za nastavak usvajanja jezika (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Osim prethodno navedenog, roditelji na dijete mogu prenijeti i svijest o važnosti interkulturalnosti, kao i stavove o poštivanju i solidarnosti prema govornicima drugog jezičnog područja, ali i važnost vlastite kulture i materinskog jezika (Myers-Scotton, 2007).

6.4. Uloga dječjeg vrtića u dječjoj dvojezičnosti

Dječji vrtić je mjesto u kojem dijete rane i predškolske dobi, uz obitelj, provodi veliku količinu vremena. Stoga dječji vrtić uvelike može utjecati na razvoj i produbljivanje dječje dvojezičnosti. Prvi korak pri osmišljavanju poticajnog okruženja za dvojezično dijete je upoznavanje sa djetetom i njegovom obitelji. Prije nego što dijete uđe u odgojno-obrazovnu skupinu, odgajatelj treba upoznati njegove karakteristike, u ovom slučaju kojim jezikom ili jezicima se koristi dijete, kojima roditelji i na kojoj razini, te kulturološku pozadinu obitelji u kojoj dijete odrasta. Ove

informacije mogu se steći kroz ispunjavanje upitnika, razgovor s roditeljima ili čitanjem relevantne literature o kulturi djeteta. Ukoliko dijete tek započinje svoj put prema dvojezičnosti, važno je početi polako i ne forsirati dijete (Tabors, 2008). Djeca u dječjem vrtiću uče na sebi najprirodniji način, a to je kroz igru i druge aktivnosti koje smatraju svrhovitima. Pritom je najprimjereniji tzv. situacijski pristup, koji se temelji na upoznavanju, razumijevanju i korištenju jezika u raznim svakodnevnim situacijama (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Kroz zabavne i zanimljive aktivnosti, dijete dobiva uvjete za usvajanje novog jezika i razvoj dvojezičnosti. U razvoju rane dvojezičnosti, uloga vrtića i odgajatelja je motivirati djecu na usvajanje jezika kroz razne jezične igre, rime i pjesme praćene pokretom (Lazarić i Drandić, 2017). Kvalitetan govorno-komunikacijski kontekst igra veliku važnost u dvojezičnosti djeteta (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Naime, djeca u dječjem vrtiću jezike usvajaju i razvijaju kroz interakciju s vršnjacima (Pinter, 2011) i odraslima, primarno s odgajateljem. Oni imaju urođenu potrebu za imitacijom okoline, zbog čega odgajatelj djetetu treba pružati uzor i ispravan govorni model (Lazarić i Drandić, 2017). Kako bi potaknuo razvoj dvojezičnosti u djeteta, odgajatelj treba dobro vladati svim područjima jezičnog razvoja, a posebice pravilnim izgovorom, točnije koristiti gramatički ispravne rečenice (Pinter, 2011). Velika je važnost i u govoru tijela odgajatelja, koji dodaje dodatnu dimenziju samom procesu usvajanja jezika i poticanja dvojezičnosti (Tabors, 2008). Osim toga, odgajatelj djetetu treba osigurati primjereno i poticajno okruženje u kojemu će se bogatiti vokabular djeteta, u kojemu će se razvijati njegovo razumijevanje jezika, u kojem će moći slušati, govoriti, čitati i pisati u svakodnevnim situacijama (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Pri organiziranju i uređenju okruženja, odgajatelj treba voditi brigu o uspostavljanju okruženja u kojem se dijete osjeća ugodno, kompetentno i u kojem ima dovoljno poticaja za nadogradnju postojećih jezičnih znanja (Tabors, 2008). Dijete unutar dječjeg vrtića ima priliku usvajati i vježbati strani jezik u skladu sa svojim godinama. Ovo usvajanje jezika može se odvijati u posebno uređenim jezičnim centrima u kojima se djeca mogu slobodno kretati i igrati. Svrha ovih centara je upotreba, kao i proširivanje jezika kojeg su prethodno upoznali u ostalim centrima. Organizacija ovih centara zavisi o trenutnim interesima djece. Drugim riječima, jezični centri nastaju i

razvijaju se suradnjom između odgajatelja i djeteta. U njima se mogu ponuditi razni materijali za poticanje jezičnog razvoja kao što su plakati, kartice, poster, slikovnice i drugi poticaji za koje djeca izražavaju zanimanje. Kako bi djeca zadržala interes za jezičnim centrima, potrebno ih je konstantno nadopunjavati, a stare poticaje za kojima više nema interesa ukloniti (Robinson, Mourão i Kang, 2015).

U dječjem vrtiću veliki naglasak se stavlja na komunikaciju djeteta u multikulturalnoj zajednici (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Sada, više nego ikada, dječji vrtić postaje mjesto u kojem se dijete susreće s brojnim kulturama. Interakcija s različitim kulturama dovodi do senzibiliziranja djeteta na kulturološke različitosti, kao i poštivanje i prihvaćanje istih (Lazarić i Drandić, 2017). Poticanje svjesnosti o različitosti jezika koji se pojavljuju u svijetu dovode do ispunjavanja jednog od glavnih ciljeva učenja stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi, a to je razvijanje interkulturalne svjesnosti. Iz ovog razloga odgajatelji moraju poznavati kulturu iz koje jezik potiče i u kojoj se taj jezik koristi. Na taj način će izbjeći stvaranje predrasuda o nekim kulturama ili manjinama. Pozitivni stavovi o interkulturalnosti mogu dovesti do bolje socijalizacije djeteta u skupini, kao i do veće motivacije u daljnjem usvajanju jezika. U dječjim vrtićima treba postići balans između poticanja usvajanja jednog stranog jezika i razvijanja svijesti o drugim jezicima i kulturama (European Commission, 2011). To međutim ne znači da se materinski jezik i vlastita kulturna baština trebaju zanemariti (Lazarić i Drandić, 2017). Dapače, dijete se potiče na poštivanje vlastite povijesne i kulturne baštine. Dječji vrtić je ustanova u kojoj se roditelje ili skrbnike djeteta prihvaća kao ravnopravne članove ustanove, koji vrtić obogaćuju svojom kulturom. Djelatnici vrtića u otvorenoj i podržavajućoj komunikaciji s roditeljima neprestano uče o njegovu porijeklu, kao i razvoju izvan ustanove. Dječji vrtići roditeljima nude primjerene programe i dodatne sadržaje za poticanje djetetove dvojezičnosti. U njima se djecu potiče na raznolike interakcije s vršnjacima i odraslima, te ga se osposobljava za pravilno izražavanje emocija, doživljaja i stavova na materinskom i stranom jeziku (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Pritom odgajatelj mora znati kako je svako dvojezično dijete različito i ima različite razvojne i jezične potrebe. U razvoju dvojezičnosti veliku ulogu igra motivacija djeteta, a u ranoj i predškolskoj ustanovi odgajatelj je ključan motivacijski faktor za djetetov napredak (Pinter, 2011).

7. MITOVI O DVOJEZIČNOSTI I PREDNOSTI DVOJEZIČNOSTI U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI

Do šezdesetih godina prošloga stoljeća smatralo se kako dvojezičnost može nanijeti veliku štetu cjelokupnom, a naročito kognitivnom razvoju djeteta (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Brojna istraživanja dvojezičnosti, kao i pokreti koji se zalažu za prava manjina doveli su do promjene stavova o dvojezičnosti, te su se počele uviđati brojne prednosti dvojezičnosti kako za odrasle, tako i za djecu (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012). No, zablude i mitovi o dvojezičnosti i dalje su rasprostranjeni, te iz njih proizlazi briga o dvojezičnosti djeteta. Negativni stavovi prema dvojezičnosti djece poticali su, a i dalje potiču najprije iz nepoznavanja načina na kojem se jezik pohranjuje u mozgu (Rohde, 2001).

7.1. Mitovi o dvojezičnosti

Prvi mit koji se pojavljuje o dvojezičnosti je da samo vrlo inteligentna djeca mogu biti dvojezična (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Međutim, lakoća istovremenog usvajanja jezika zavisi o nekoliko faktora, uključujući dob, okruženje, motivaciju i genetsku predispoziciju za usvajanjem jezika. No, to ne znači da dijete mora biti jezično nadareno kako bi bilo dvojezično. Dapače, sva djeca imaju genetsku predispoziciju za usvajanje više od jednog jezika, a neki istraživači čak vjeruju kako dijete istovremeno može usvajati do sedam jezika bez osjećaja zbunjenosti (Steiner, Hayes i Parker, 2008).

Drugi mit vezuje se uz stav kako dvojezičnost u djetetu može stvoriti osjećaj zbunjenosti (Rohde, 2001). Zbog ove zbunjenosti djeca miješaju jezike i ne mogu postati tečni niti u jednom. Međutim, miješanje jezika je normalna pojava u razvoju dvojezičnosti, te većina djece miješa jezike, naročito u ranoj i predškolskoj dobi (Lazarić i Drandić, 2007). No, to ne znači da dijete ne razumije da se koristi dvama jezicima. Djetetu je najvažnije da se sporazumije s okolinom, a pritom ne pridaje važnost tome koji će jezik koristiti, već koristi vokabular kojeg poznaje iz oba jezika.

Kako dijete odrasta, postaje sve bolje u odvajanju jezika (Steiner, Hayes i Parker, 2008).

Treći mit vezan je uz dob u kojem dijete usvaja drugi jezik. Iako je dokazano kako je usvajanje jezika olakšano u dobi do puberteta, to ne znači da je ono u kasnijoj dobi nemoguće (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Ukoliko se nađu u okolini koja je poticajna i motivirajuća, djeca koja započnu usvajanje jezika nakon rane i predškolske dobi mogu usvojiti jezik na razini izvornih govornika (Marinova-Todd, Bradford Marshall i Snow, 2012).

Nadalje, postoji mit kako dvojezičnost dovodi do usporavanja jezičnog razvoja. Istina je da kod 5-10% djece, bila dvojezična ili ne, dolazi do privremenog usporavanja jezičnog razvoja, a problemi u usvajanju jezika su četiri puta češći u dječaka nego u djevojčica. Dakle, do određenog usporavanja jezičnog razvoja može doći u sve djece, te se ovo usporavanje ne može vezati uz dvojezičnost. Što se tiče vokabulara, dvojezična djeca u oba jezika zajedno usvajaju jednaku količinu riječi kao jednojezična isključivo u materinjem. Zbog toga se može činiti kako je jezični razvoj djeteta usporen. Kako prolazi vrijeme, vokabular dvojezičnog djeteta se sve više širi, te je nakon nekog vremena čak opširniji nego u jednojezičnog djeteta (Steiner, Hayes i Parker, 2008).

Još jedan mit bazira se na mišljenju kako roditelji djeteta moraju biti tečni u dvama ili više jezika kako bi mogli dijete odgojiti kao dvojezično. Ovo međutim nije istina, te čak i jednojezični roditelji mogu odgojiti dvojezično dijete. Pritom roditelji koji poznaju samo materinski jezik mogu strani jezik učiti zajedno s djetetom i pritom mu pružati uzor i motivaciju. Ukoliko roditelji imaju dva materinska jezika, potiče ih se na korištenje jezika u kojem se osjećaju najkompetentnije. Tako će djeca usvajati točan vokabular i gramatičku strukturu rečenice. Čak i roditelji koji ne poznaju niti jedan strani jezik, a pritom ga ni ne žele upoznati, mogu dijete upisati u brojne programe usvajanja stranog jezika zahvaljujući kojima dijete može postati dvojezično (Steiner, Hayes i Parker, 2008).

Sljedeći mit vezan je mišljenje kako dijete upija jezik isključivo pasivno. Istina je da djeca većinu jezika usvajaju u interakciji s okolinom. No, kako bi dijete postalo dvojezično, potrebno je uložiti veliku količinu vremena i truda u stimulaciju djeteta. Dijete ne treba samo slušati jezik, već ga mora i koristiti u svakodnevnom razgovoru,

kao i u pisanju i čitanju u dobi kada je za to spremno (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Slabo poticanje dvojezičnosti s mišljenjem kako će dijete ionako usvojiti jezik može dovesti do pasivne dvojezičnosti, u kojoj dijete razumije jezik, ali ga ne koristi (Myers-Scotton, 2007).

7.2. Prednosti dvojezičnosti

Prednosti dvojezičnosti za dijete se prema svojim svojstvima mogu podijeliti na kulturalne, komunikacijske i kognitivne (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012). Pritom postoje razlike u količini i vrsti prednosti koja se ispoljava u pojedinom djetetu, a ove razlike pripisuju se različitim socioekonomskim okolnostima u kojima dijete odrasta. Pritom su kulturalne, komunikacijske i kognitivne prednosti najizraženije u djece koja odrastaju u poticajnoj okolini koja izražava pozitivne stavove prema jeziku koji nije djetetov materinski (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011).

7.2.1. Kulturalne prednosti

Dvojezičnost se ne odnosi samo na usvajanje riječi i korištenje riječi dvaju jezika, već i na povezivanje s dvama kulturama (Steiner, Hayes i Parker, 2008), budući da je jezik nerazdvojivo isprepleten s kulturom (European Commission, 2011). Kulturalna prednost dvojezičnosti za djecu rane i predškolske dobi ispoljava se u stjecanju iskustava s dvjema kulturama, koje može uvelike obogatiti djetetov život (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012). Jednojezične osobe mogu dakako istraživati različite kulture, no upravo poznavanje i korištenje dvaju jezika omogućuje djeci aktivno sudjelovanje u životu tih kultura (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011), kao i veće razumijevanje prema njima (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Korištenje dvaju jezika djetetu omogućava bolju percepciju o razlikama između kultura, što povećava njegovu toleranciju i razumijevanje prema istima (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012), te razvija svijest o važnosti multikulturalnosti (Myers-Scotton, 2007). Dijete u multikulturalnom okruženju dobiva priliku za interakciju s više kultura, te ih uči poštivati i cijiniti njihove različitosti (Lazarić i Drandić, 2017). Aktivnim sudjelovanjem u životu raznih kultura dijete dobiva i veću priliku za upoznavanjem novih ljudi, a samim time i

stvaranjem novih iskustava i prijateljstava (Baker, 2000). Dvojezičnost djeci omogućava i bolje emocionalno povezivanje sa članovima obitelji koji koriste samo jedan od dvaju jezika kojim dijete vlada. Kada koristi jezik svojih predaka, dijete osjeća ponos prema svome naslijeđu, te se ponekad opisuje kao most između dvaju naslijeđa. Oni uspostavljaju bolji odnos sa precima od jednojezične djece, što dovodi do većeg osjećaja samozadovoljstva u djetetu (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Kulturalne prednosti vezane su i uz značajne prednosti koje će dijete imati u odrasloj dobi, budući da je sposobnost komuniciranja na više jezika vrlo poželjna za pojedince koji žele uspjeti u životu na svim područjima (European Commission, 2011), a posebice u smislu veće kompetentnosti na tržištu rada (Steiner, Hayes i Parker, 2008).

7.2.2. *Komunikacijske prednosti*

Komunikacijske prednosti dvojezičnosti za djecu rane i predškolske dobi izražavaju se u stjecanju prilika za razgovor s većim brojem pojedinaca koji potiču iz različitih društava, čime se razvija veća osjetljivost za komunikaciju općenito, te osjetljivost prema komunikacijskim sugovornicima (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012). Dvojezična djeca lakše se prilagođavaju komunikacijskim potrebama sugovornika (Lazarić i Drandić, 2017). Kada se dijete koristi dvama jezicima, vrlo često mora biti neprestano fokusirano na razgovor sa sugovornikom, kako bi moglo koristiti ispravan jezik u odgovoru. Drugim riječima, dvojezična djeca usmjeravaju veliku pažnju na konkretnu komunikacijsku situaciju, što ih čini empatičnim i strpljivim slušateljima (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011). Komunikacijske prednosti dvojezične djece izražavaju se i unutar same obitelji, gdje djeca mogu služiti kao poveznica između članova obitelji koji se koriste različitim jezicima (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011). U situaciji kada se roditelji djeteta koriste dvama jezicima, prednost dvojezičnog djeteta je u tome da sa svakim od roditelja može komunicirati na jeziku koji roditelj poznaje i/ili preferira, čime se poboljšava odnos djeteta i roditelja (Baker, 2000).

7.2.3. *Kognitivne prednosti*

Dvojezične osobe brže napreduju u ranom kognitivnom razvoju (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011), te imaju veću kognitivnu fleksibilnost od jednojezičnih govornika. Oni imaju povećanu koncentraciju (European Commission, 2011), bolje otkrivaju pravila rečenične strukture (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012), lakše ovladavaju čitanjem i pisanjem, te drugim jezičnim zadacima kao što su imenovanje i opisivanje predmeta u različitim jezicima, imaju dobre narativne sposobnosti (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011), kao i povećanu metajezičnu svjesnost (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012). Dvojezična djeca imaju povećanu fonološku svjesnost, što znači da mogu vrlo dobro razaznati zvukove u riječi. Ovo je velika prednost za djecu rane i predškolske dobi koja uče čitati, budući da je prvi korak pri učenju čitanja učenje kako razložiti riječ u posebne zvukove. Budući da dvojezična djeca imaju iskustva sa premetanjem riječi i njihovog značenja između dvaju jezika, općenito bolje razumiju kako funkcionira jezik, te kako se usvaja novi jezik (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Osim toga, rezultati istraživanja pokazali su kako postoji razlika u aktivnosti mozga u osoba koja su dvojezična od rane dobi te osoba koje usvajaju drugi jezik kasnije u životu, što pokazuje razliku u neurološkom obrađivanju jezika u mlađih i starijih osoba (Pinter, 2011). Ukoliko se odluče na usvajanje još jednog jezika u starijoj dobi, dvojezični pojedinci mogu brže i lakše usvojiti treći jezik od vršnjaka koji usvajaju drugi jezik, iz razloga što im je dio mozga zadužen za procesuiranje jezika razvijeniji od jednojezičnih osoba (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Dvojezičnost se vezuje i uz određene kognitivne značajke koje nisu u izravnoj vezi s jezikom, primjerice uz razvoj apstraktnog mišljenja (Steiner, Hayes i Parker, 2008), pa čak i matematičke sposobnosti (Hržica, Padovan i Kovačević, 2011). Dvojezična djeca iskazuju veću kreativnost i maštovitost u rješavanju problema (Rohde, 2001), te su efikasnija u tzv. multitaskingu, odnosno istovremenom obavljanju više poslova (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012). Neka djeca iskazuju i veće rezultate na testovima inteligencije. Naime, otkrivanje i usvajanje više od jednoga jezika jača mozak na isti način na koji vježbanje jača mišić u tijelu. Dvojezična djeca konstantno su suočena s prebacivanjem između dvaju jezika, bilo prevodenjem ili drugim oblikom povezivanja jezika. Ona su svakodnevno suočena s jednom vrstom rješavanja problema, a to je prebacivanje jezičnih kodova, zbog čega su često bolja u rješavanju problema kakvi se pojavljuju u ovim testovima. Veći kvocijent inteligencije pritom nije nužno rezultat genetike, već

upravo čestih iskustva u prebacivanju između dvaju jezika (Steiner, Hayes i Parker, 2008). Kognitivna prednost dvojezične djece rane i predškolske dobi razvija se i kroz čitanje slikovnica i priča na stranom jeziku, gdje dvojezično dijete ima veće mogućnosti za čitanjem i usvajanjem raznolikih sadržaja. Kada odraste, dvojezična osoba ima i veće mogućnosti za pretraživanje relevantne literature, čitanje romana, knjiga i časopisa, što mu olakšava proces učenja, kao i pruža mogućnost produbljivanja sadržaja za koje je zainteresirana (Baker, 2000).

8. ZAKLJUČAK

Dvojezičnost je višedimenzionalni fenomen koji se istražuje desetljećima. Unatoč tome, postoje brojna mišljenja o tome što je dvojezičnost, te brojne vrste dvojezičnosti, zbog kojih ne postoji točna definicija dvojezičnosti oko koje se svi slažu. Zbog raznolikosti u pristupu dvojezičnosti, kao i brojnih mitova koji se javljaju vezane uz nju, u dijelu društva i dalje vlada negativna stigma o dvojezičnosti. U ovom radu izloženi su neki od tih mitova, te istina o njima. Utvrđene su brojne kognitivne, kulturalne i komunikacijske prednosti dvojezičnosti za djecu rane i predškolske dobi. Iz ovih dobrobiti može se zaključiti kako su predrasude o dvojezičnosti većinom neutemeljene, te proizlaze iz nepoznavanja šire javnosti o ovoj temi. Stoga je potrebno javnost osvijestiti o brojnim dobrobitima dvojezičnosti, dati im do znanja kako je miješanje jezika normalna faza u razvoju dvojezičnosti djece rane i predškolske dobi, te kako poznavanje više od jednoga jezika uvelike obogaćuje život djeteta, kako trenutno, tako i u budućnosti. Budući da se dvojezičnost u velikom broju slučajeva razvija unutar same obitelji, roditelji moraju imati pozitivan stav prema dvojezičnosti, te biti ustrajni u poticanju djeteta. U kontekstu dječjeg vrtića, potrebno je upoznati jezičnu i kulturološku pozadinu djeteta i njegove obitelji, te konstantno pratiti razvoj djetetove dvojezičnosti kako bi se mogao dalje nadograđivati unutar same ustanove, kao i obitelji. Jezične centre koji se postavljaju u odgojno-obrazovnu skupinu treba mijenjati i nadopunjavati kako bi djeca održala interes za usvajanjem i vježbanjem jezika.

Mnogi segmenti dječje dvojezičnosti i dalje su nedovoljno istraženi. Primjerice, istraživačima je nepoznato koja je točno uloga dobi djeteta i okoline, odnosno u kojem omjeru su ova dva segmenta zaslužna za razvoj dvojezičnosti djece rane i predškolske dobi. Iz ovoga se može zaključiti kako je potrebno provesti dodatna istraživanja o dvojezičnosti u ranoj i predškolskoj dobi, kako bi se moglo primjereno potaknuti i podržati djecu rane i predškolske dobi na putu prema dvojezičnosti.

9. LITERATURA

1. Baker, C. (2000). *A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism*. Bristol: Multilingual Matters.
2. Bradarić-Jončić, S. i Kolarić, B. (2012). Dvojezično obrazovanje gluhe djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48 (1), 104-116. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/79043>
3. Cameron, L. (2001). *Teaching Languages to Young Learners*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511733109>
4. Ćoso, Z. (2016). Problematika ovladavanja jezikom. *Croatica et Slavica Iadertina*, 12/2 (12), 493-512. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/178252>
5. European Commission (2011). *Language Learning at Pre-Primary School Level: Making It Efficient and Sustainable. A Policy Handbook*. Bruxelles: European Commission.
6. Hržica, G., Padovan, N. i Kovačević, M. (2011). Društvenojezični utjecaj na dvojezičnost - hrvatske dvojezične zajednice u Istri i Beču. *Lahor*, 2 (12), 175-196. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/81944>
7. Jelaska, Z., Blagus, V. Bošnjak, M., Cvikić, L., Hržica, G., Kusin, I., Novak-Milić, J. i Opačić, N. (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
8. Jelaska, Z. (2007). Ovladavanje jezikom: izvornojezična i inojezična istraživanja. *Lahor*, 1 (3), 86-99. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/20658>
9. Krashen, S. D. (1981). *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Pergamon Press INC.: Oxford.
10. Lamendella, J. (1977). General Principles of Neurofunctional Organization and Their Manifestations in Primary and Non-Primary Language Acquisition. *Language Learning*, 27 (1) , 155-196. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1977.tb00298.x>
11. Lazarić, L. i Drandić, D. (2017). Early Bilingualism in a Multicultural Community. *Croatian Journal of Education*, 19 (1), 129-143. <https://doi.org/10.15516/cje.v19i0.2443>

12. Lightbown, P. M. i Spada, N. (2013). *How Languages are Learned – 4th Edition*. Oxford: Oxford University Press.
13. Ljubešić, M. i Capanec, M. (2012). Rana komunikacija: u čemu je tajna?. *Logopedija*, 3 (1), 35-45. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/123819>
14. Marinova-Todd, S. H., Bradford Marshall, D. i Snow, C. E. (2012). Three Misconceptions About Age and L2 Learning *TESOL Quarterly*, 34 (1), 9-34. <https://doi.org/10.2307/3588095>
15. Myers-Scotton (2007). Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism. *Applied Linguistics*. 28 (1), 35-359. <https://doi.org/10.1093/applin/aml055>
16. Paradis, M. (2009). *Declarative and Procedural Determinants of Second Languages (Studies in Bilingualism)*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
17. Philip, J., Oliver, R. i Mackey, A. (2010). Second Language Acquisition and the Younger Learner: Child's Play? *Studies in Second Language Acquisition*, 32 (1), 153-154. doi:10.1017/S0272263109990362
18. Pinter, A. (2011). *Children Learning Second Languages*. London: Palgrave Macmillan.
19. Robinson, P., Mourão, S. i Kang, N. J. (2015). *English Learning Areas in Pre-Primary Classrooms: An Investigation of Their Effectiveness*. London: British Council.
Preuzeto s https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/pub_English%20learning%20areas%20in%20pre-primary%20classrooms.pdf
20. Rohde, A. (2001). The Early Bird Catches the Worm: Bilingual Preschool Education in Germany – A Psycholinguistic Perspective. *Društvena istraživanja*, 10 (6 (56)), 991-1023. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/19885>
21. Saville-Troike, M. (2012). *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Sekelj, A. (2011). Usvajanje vokabulara engleskog jezika kao stranog jezika u ranoj školskoj dobi. *Tabula*, (9), 200-211. <https://doi.org/10.32728/tab.09.2011.15>
23. Stančić, V., Ljubešić, M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

24. Steiner, N., Hayes, S. L. i Parker, S. (2008). *7 Steps to Raising a Bilingual Child*. New York: AMACOM.
25. Tabors, P. O. (2008). *One Child, Two Languages - A Guide for Early Childhood Educators of Children Learning English as a Second Language*. Cambridge: Brookes Publishing.
26. Venker, C. E., Bolt, D. M., Meyer, A., Sindberg, H., Ellis Weismer, S., & Tager-Flusberg, H. (2015). Parent Telegraphic Speech Use and Spoken Language in Preschoolers With ASD. *Journal of Speech Language and Hearing Research*, 58(6), 1733. doi:10.1044/2015_jslhr-l-14-0291
27. Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact: Findings and Problems*, New York: Mouton Publishers.

MREŽNI IZVORI:

1. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014). Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_01_5_95.html dana 29.05.2021